

הדמוקרטיה חיונית לביטחון

ד"ר אהוד ערן*

יוני 2016

דבריו של סגן הרמטכ"ל יאיר גולן בערב יום השואה לפיהם תהליכים בחברה ישראלית מזכירים את התערערות הדמוקרטיה באירופה בשנות השלושים הם המשך למאמץ של הצמרת הביטחונית להגן על הדמוקרטיה ועל שלטון החוק בישראל. הרמטכ"ל גדי אייזנקוט הצהיר בינואר כי תפקידה של מערכת הביטחון הוא לשמר את ישראל כמדינה **דמוקרטית**, ובפברואר יצא **כנגד** הפעלה לא מרוסנת של כוח בעימות מול אינתיפאדת הסכינים. שר הביטחון יעלון **גיבה** את **שני** הקצינים **ואמר** בחודש שעבר כי "אנו חייבים לשמור על חברה שפוייה ומתקדמת, המקדשת את החיים, מקפידה על שלטון החוק ועל עליונות המשפט באופן נחרץ, ונאבקת באלימות ובגזענות ובהדרת האחר רק משום שהוא אחר."

לעמדות הללו יש ממד ערכי וממלכתי. אבל יש בהם גם הגיון ביטחוני. הניסיון המצטבר של המאה ה-20 ושורה ארוכה של מחקרים מראים כי הדמוקרטיה ושלטון החוק הם מקורות עוצמה המעניקים יתרון משמעותי למדינות המצויינות בעימות. זהו בוודאי אחד הלקחים מן המאה ה-20. בשתי מלחמות העולם, כמו גם במלחמה הקרה, המחנה הדמוקרטי ניצח, הגם שחבר, לעתים, לקואליציות קצרות טווח עם בעלות ברית שאינן דמוקרטיות. גם מלחמות "קטנות" יותר בין דמוקרטיות לבין לא-דמוקרטיות מסתיימות לרוב בניצחון של המדינות הדמוקרטיות.

לתופעה זו ישנן סיבות רבות. הלגיטימציה ממנה נהנה השלטון מקלה על גיוס משאבי החברה ללחימה. זה נכון במיוחד למדינות הנשענות על גיוס כללי, כוחות מילואים ובסיס מס נרחב של מעמד בינוני. נכון כי מדינות לא-דמוקרטיות, כגון ברית המועצות, שהצליחו לגייס את הציבור שלהן בנסיבות קשות, למשל, במהלך מלחמת העולם השנייה. אך אופייה הדכאני של המדינה הסובייטית הקל על הגרמנים לגייס למעלה ממאה אלף אזרחים סובייטים (חלקם שבויי מלחמה שנפלו בידיהם) למלחמה נגד מוסקבה; ובחשבון היסטורי אחרון שתי החברות הלא-דמוקרטיות הללו הובסו.

במדינות דמוקרטיות יש מנגנוני תיקון עצמי אפקטיביים יותר כמו בחירות המאפשרות להחליף מנהיגים פוליטיים שכשלו נוכח אתגרים צבאיים. המכה הצבאית שחטפה ישראל ב-1973, הביאה לסיומו של שלטון בן עשרות שנים של תנועת העבודה, ובאנגליה הודח ראש הממשלה צ'מברליין ב-1940 כשהתברר כי הוא אינו מנהיג אפקטיבי לקראת מלחמה ובמהלכה. דומה כי הצורך בשמירה על חברה פתוחה ודמוקרטית חשוב במיוחד בעידן הנוכחי של לחימה, בו אין תחליף ליתרון טכנולוגי מול יריב. טכנולוגיה זו מפותחת פעמים רבות על ידי "המעמד היצירתי" ואלו נוטים להתבסס לאורך זמן בחברות פתוחות. נכון כי גם חברות סגורות כמו גרמניה הנאצית וברית המועצות הגיעו להישגים טכנולוגיים בעלי ערך צבאי לפרק זמן קצר. אך הדכאנות הנאצית שלחה את הפיסיקאים עם הידע הגרעיני לארצות-הברית, והסגירות של מדינת הקג"ב

* ד"ר אהוד ערן הוא מרצה במחלקה ליחסים בינלאומיים באוניברסיטת חיפה וחבר בוועד המנהל של מיתוים – המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית. שימש בעבר כעוזר היועץ המדיני לראש הממשלה

הסובייטית סיאבה את הממסד המדעי שם והפכה תקלה טכנולוגית כמו אסון צ'רנוביל לטרגדיה פוליטית שתרמה להתמוטטותה של ברית המועצות.

לבסוף, המסר של הצמרת הביטחונית הישראלית מופנה גם פנימה, כלפי הצבא. צבאות אפקטיביים פועלים במסגרות של נהלים ומפעילים עוצמה לצורך השגת יעדים ספציפיים, בתוך מציאות של אחדות הפיקוד. מאידך, הפעלת עוצמה צבאית על בסיס תחושות עמומות של נקמה או על פי דרישתם של מי שאינם בשרשרת הפיקוד היא מתכון לפגיעה קשה באפקטיביות של כחות לוחמים.

צודקים חלק ממבקריו של האלוף גולן. ביקורת פנימית אכן יכולה לסייע קמעה לתעמולה של יריבים. אך הרווח של שיח ביקורתי בונה עולה לאין ערוך על העלות שלו. המנהיג הסיני דנג קשיאו פינג לא היה דמוקרט גדול, אבל אמר נכון כי "כשפותחים את החלון בכדי לנשום אוויר צח, נכנסים גם כמה זבובים." תנו לאוויר הצח להיכנס, והניחו לזבובים כי הדמוקרטיה היא הערובה האמתית לביטחון.